

Kolorowa klasa

Program nauczania edukacji wczesnoszkolnej

*Marta Jarząbek
Agnieszka Mitoraj-Hebel
Katarzyna Sirak-Stopińska
Barbara Zachodny*

Program nauczania do nowej podstawy programowej (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 23.12.2008 r.) skonsultowany i pozytywnie zaopiniowany przez:

Zofię Szydełko – doradcę metodycznego
Marka Sadowskiego – rzeczoznawcę MEN (opinia dydaktyczna)
Katarzynę Lotkowską – rzeczoznawca MEN (opinia merytoryczna)

WYDAWNICTWO PEDAGOGICZNE

Gdynia 2009

Spis treści

Wstęp

1. Główne założenia i cele programu

1.1. Założenia teoretyczne

1.2. Sylwetka dziecka sześciolatniego

1.3. Cele programu

2. Procedury osiągania celów kształcenia i wychowania

3. Tematyka

4. Treści kształcenia i zakładane osiągnięcia uczniów

5. Propozycje metod oceniania

Wstęp

Szkoła nie jest przystankiem.

Jest drogą, która się otwiera na coraz to nowe horyzonty do zdobycia.

C. Freinet

Reforma oświaty wprowadziła do polskich szkół istotne zmiany, między innymi obniżenie wieku rozpoczęcia edukacji szkolnej. Wiąże się z tym konieczność opracowania nowych podręczników i programów dostosowanych do potrzeb i możliwości ucznia sześciolatniego oraz – w przejściowym okresie wdrażania reformy – zapewnienia optymalnego poziomu nauczania dzieciom siedmioletnim jako uczniom klasy pierwszej. Jak napisali twórcy nowej podstawy programowej: *Kształcenie ogólne w szkole podstawowej tworzy fundament wykształcenia – szkoła łagodnie wprowadza uczniów w świat wiedzy, dbając o ich harmonijny rozwój*¹. Proponowany przez nas program wraz z całym pakietem *Kolorowa klasa* wychodzi naprzeciw tym oczekiwaniom. *Kolorowa klasa* jest adresowana do obu grup wiekowych, które przez kolejne trzy lata będą rozwijać wiedzę i umiejętności.

¹ Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.

1. Główne założenia i cele programu

1.1. Założenia teoretyczne

Inspiracją przy tworzeniu koncepcji programu *Kolorowa klasa* były najbliższe autorkom systemy dydaktyczne oraz poglądy znanych pedagogów i psychologów, między innymi:

- główne założenia pedagogiki Celestyna Freineta, czyli:
 - podmiotowość ucznia i nauczyciela,
 - humanizm,
 - twórcza aktywność ucznia i nauczyciela,
 - otwartość,
 - demokratyczne wychowanie;
- teoria rozwoju poznawczego Jeana Piageta;
- myśli pedagogiczne Marii Montessori na temat tworzenia środowiska wspierającego rozwój dziecka, jak również motto jej pracy pedagogicznej: *Pomóż mi zrobić to samemu*.

1.2. Sylwetka dziecka sześciolatniego

Ogromne znaczenie dla dobrego startu ucznia w szkole ma poziom rozwoju ruchowego i sprawności motorycznej. Sześciolatek to na ogół dziecko o dużej potrzebie ruchu. Sprawnie biega, skacze, jeździ na rowerze, rolkach, łyżwach. Wydolność organizmu umożliwia mu podejmowanie dłuższego wysiłku fizycznego. Zwykle jest samodzielny w czynnościach samoobsługowych (jedzenie, ubieranie, wiązanie sznurowadeł, zapinanie guzików, załatwianie potrzeb fizjologicznych). Dobrze orientuje się w schemacie swojego ciała. Z reguły ma ukształtowaną lateralizację. Może jednak jeszcze się mylić, nazywając strony swojego ciała. Prawie zawsze prawidłowo chwyta przybory do pisania i nimi się posługuje. Ważnym zadaniem nauczyciela jest zatem utrwalenie tych umiejętności, gdyż poziom sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej bezpośrednio wpływa na poziom graficzny pisma oraz tempo pisania.

Poziom percepcji wzrokowej ma bezpośredni wpływ na umiejętności pisania, czytania i liczenia. Sześcioltni uczeń śledzi wzrokiem poruszające się przedmioty oraz różnicuje kształty konkretnych przedmiotów w izolacji i ułożonych w schematy w różnym położeniu na płaszczyźnie i w przestrzeni. Wskazuje różnice pomiędzy przedmiotami podobnymi, co

bezpośrednio wpływa na sprawność rozpoznawania różnic między literami graficznie podobnymi (p-b-g, m-n, u-w, t-l-l). Rozpoznaje i nazywa podstawowe kształty figur geometrycznych, przerysowuje je według wzoru. Rozróżnia barwy podstawowe i odcienie barw.

Dzięki rozwiniętej percepcji słuchowej dziecko w tym wieku dokonuje syntezy słuchowej wyrazu, umiejętnie dzieli wyraz na sylaby i głoski oraz wyróżnia wyrazy w zdaniu. Układa wyrazy w prawidłowej kolejności w prostych zdaniach.

Sześciolatek zwykle ma dobrze rozwiniętą pamięć ruchową. Wzrasta jego umiejętność zapamiętywania, kojarzenia i budowania własnych strategii zapamiętywania. Należy więc te umiejętności wykorzystywać podczas zajęć, szczególnie wprowadzając nowy zestaw materiału oraz utrwalając materiał już opanowany. U dziecka pojawia się też pamięć dowolna i wzrasta pojemność pamięci (zdolność do zapamiętywania szeregów zdarzeń, sytuacji, dni tygodnia, nazw miesięcy, liczb złożonych z 6 cyfr).

Myślenie dzieci sześciolletnich odbywa się na poziomie operacji konkretnych. Sześciolatek wykonuje ciąg operacji, wykorzystując rzeczywiste przedmioty. Należy o tym pamiętać, szczególnie podczas zajęć matematycznych. Uczeń sześciolletni dokonuje szeregowania systematycznego, to znaczy szereguje przedmioty według podanych cech różniących, na przykład mały i duży klocek czerwony. Prowadzi to do rozwoju myślenia operacyjnego. Sześciolatek klasyfikuje według cech podobnych, tworzy zbiory oraz porównuje przedmioty, wskazując różnice i podobieństwa. Przelicza przedmioty w zakresie 10.

Mowa sześciolatka jest już dobrze rozwinięta. Poprawnie wymawia wszystkie głoski. Swobodnie komunikuje się z rówieśnikami i osobami dorosłymi. Tworzy logiczny ciąg wypowiedzi. Na rozwój mowy bardzo duży wpływ ma prawidłowa budowa aparatu artykulacyjnego i słuchowego oraz niezaburzone funkcjonowanie struktur kory mózgowej. Nie bez znaczenia są także prawidłowe wzorce komunikacji w środowisku rodzinnym.

Rozwój społeczny i emocjonalny sześciolatka najszybciej postępuje podczas zabaw i gier grupowych, gdy może on występować w różnych rolach, przebierać się i zdobywać nowe doświadczenia. Dzięki temu rozwija się empatia. Dziecko w tym wieku ma ogromną potrzebę przebywania w towarzystwie rówieśników. Chętnie nawiązuje kontakty również z osobami dorosłymi. Rozumie potrzebę dostosowania zachowania do różnych sytuacji społecznych. Stara się kontrolować własne emocje. Charakterystyczne dla pięciolatka przejawy agresji fizycznej ustępują agresji słownej. U dziecka rozwija się także potrzeba dostrzeżenia jego osiągnięć przez innych, jest dumne ze swoich sukcesów.

Sześciolatek chętnie podejmuje wyzwania, próbuje być samodzielny. Słucha poleceń dorosłych i je wykonuje. Stara się współpracować w grupie. Rozstanie z opiekunem nie napawa go lękiem.

1.3. Siedmiolatek w zreformowanej szkole

Jak już wspomniano, w przejściowym okresie wdrażania reformy uczniami klas pierwszych będą również siedmiolatki. Dzieci te przygotowywały się do podjęcia obowiązku szkolnego w klasie 0, dlatego na ogół charakteryzują się większą dojrzałością szkolną niż sześciolatki.

Przede wszystkim siedmiolatek zna wszystkie litery alfabetu. Dzięki temu odczytuje ze zrozumieniem proste, krótkie teksty (daje to większą możliwość pracy samodzielnej).

W zakresie motoryki małej siedmiolatek jest na tyle rozwinięty (ruchy palców są bardziej precyzyjne niż u sześciolatka), że sprawnie posługuje się przyborami szkolnymi (trzyma ołówek, kredkę i pędzel, tnie papier, używając nożyczek, lepi z plasteliny, gliny). Poprawnie odtwarza kształt liter w standardowej liniaturze. Potrafi zapisać ze słuchu proste wyrazy i zdania. Przepisuje również krótkie teksty z tablicy.

Siedmiolatek potrafi już przeliczać elementy do 20, dodaje i odejmuje do 10 (zwykle na konkretach, choć zaczyna już wykazywać zdolność do wykonywania operacji matematycznych w pamięci).

Potrafi na dłużej skoncentrować uwagę. Skupia się też nie tylko na tym, co go interesuje. Coraz lepiej świadomie ukierunkowuje uwagę – umożliwia mu to dokładniejsze spostrzeganie i analizowanie. Zaczyna dostrzegać subtelne różnice pomiędzy przedmiotami i sytuacjami.

Postępujący rozwój psychoruchowy objawia się u siedmiolatka stopniowym obniżaniem labilności emocjonalnej. Kształtuje się cierpliwość i wytrwałość w obliczu niepowodzeń. Dzięki temu dziecko jest w stanie wykonywać zadania, siedząc w ławce przez dłuższy czas, dostosować swoje tempo pracy do grupy oraz aktywnie współpracować z rówieśnikami.

Pakiet edukacyjny „Kolorowa klasa” umożliwia nauczycielowi klasy pierwszej taką organizację warsztatu pracy, aby uwzględniać indywidualne potrzeby i tempo rozwoju zarówno sześcio-, jak i siedmiolatków.

Początek nauki w szkole to ważny moment dla każdego dziecka. Będzie musiało dostosować się do nowej sytuacji, norm i zasad panujących w klasie i w szkole, odnaleźć swoje miejsce w grupie. Z pomocą czujnego i przyjaznego nauczyciela każde dziecko może stać się uczniem w pełni wykorzystującym swoje uzdolnienia i możliwości.

1.3. Cele programu

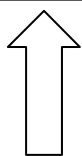
Ludzie przekraczają cele, które sami sobie wyznaczają.
G. Dryden

Celem edukacji wczesnoszkolnej jest zapewnienie dziecku warunków do optymalnego rozwoju w sferach intelektualnej, emocjonalnej, społecznej, etycznej, fizycznej i estetycznej. Warunki te powinny być dostosowane do indywidualnych możliwości każdego dziecka. Czesław Kupisiewicz zwraca uwagę, że: *Istnienie różnych sfer osobowości nie oznacza bynajmniej, że każda z nich powinna stanowić teren odrębnych oddziaływań (...). W rzeczywistości te różne sfery są ze sobą powiązane i tworzą łącznie pełną osobowość².* Podczas realizacji głównych celów kształcenia i wychowania należy zatem pamiętać o holistycznym ujęciu osobowości ucznia, jak również o jego prawie do stawiania swoich własnych celów.

Wyznaczone w programie *Kolorowa klasa* ogólne cele edukacyjne są następujące:

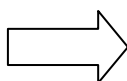
1. Wiedzę dotyczącą:

- świadomości potrzeb, emocji i rozwoju osobistego
- przynależności do rodziny, grupy rówieśniczej i wspólnoty narodowej
- relacji i zasad obowiązujących w środowisku społecznym
- funkcjonowania środowiska przyrodniczego

**CELE
KSZTAŁCENIA
I WYCHOWANIA**

Uczeń nabywa:

2. Umiejętności z zakresu:

- czytania płynnego, z właściwą intonacją; czytania tekstu ze zrozumieniem i wykorzystania go w praktyce na różnych płaszczyznach
- pisania z zachowaniem zasad kaligrafii, z rozumieniem i stosowaniem reguł ortograficznych oraz wypowiedzania się w wybranych formach literackich
- myślenia matematycznego umożliwiającego wykonywanie podstawowych czynności matematycznych o różnym stopniu skomplikowania
- myślenia logicznego prowadzącego do wyciągania wniosków wynikających z bezpośredniej obserwacji przyrody i społeczeństwa
- świadomego komunikowania się w sposób werbalny i niewerbalny
- wykorzystania technik informacyjno-komunikacyjnych
- kompetencji interpersonalnych pozwalających na nawiązywanie i utrzymanie pozytywnych relacji z innymi

3. Postaw cechujących właściwie kształtującą się osobowość dziecka:

- troski o ekologię
- otwartości na ludzi, ich emocje i problemy
- szacunku dla ojczyzny i jej historii
- odkrywczy badającego świat
- twórczego wykorzystania uzdolnień

² C. Kupisiewicz, *Dydaktyka ogólna*, Warszawa 2002, s. 64.

2. Procedury osiągania celów kształcenia i wychowania

Pozwólmy dzieciom działać swobodnie.

C. Freinet

Przed każdym dzieckiem rozpoczynającym edukację stają nowe zadania, a jego sukces zależy w dużej mierze od wcześniejszego przygotowania do ich podjęcia. Ogromną rolę odgrywają również pierwsze doświadczenia w szkole. Dlatego należy każde dziecko dokładnie poznać i dostarczyć mu takich doświadczeń, aby uczestniczenie w nich motywowało je do dalszej pracy oraz rozbudzało coraz większą ciekawość świata.

W omawianym okresie dziecko zyskuje coraz większe możliwości działania. **Ruch i aktywność są jego naturalną potrzebą, a zabawa i doświadczenie – najlepszą nauką.** Dlatego też wszelkie działania edukacyjne powinny na nich bazować. Ważne jest, aby:

- podtrzymywać działania podjęte spontanicznie przez dzieci;
- inspirować dziecięcą aktywność;
- organizować sytuacje, stawiać pytania, formułować zadania otwarte zachęcające do twórczych działań;
- kierować działaniami dzieci przez właściwe polecenia i formułowanie zadań zamkniętych.

Na tym etapie rozwoju dziecka najważniejsze w nauczaniu są ustalone w dydaktyce formy przedstawiania treści (i to nie tylko matematycznych), pozwalające uczniom najpierw na swobodne operowanie konkretami, a dopiero później pojęciami abstrakcyjnymi. Jerome S. Bruner wyróżnia trzy formy prezentacji nowego materiału, a mianowicie:

- prezentacja przez działanie (forma enaktywna), polegająca na przedstawieniu treści za pomocą czynności i demonstracji (przez ruchy ciała);
- prezentacja graficzna (forma ikoniczna), oparta na wykorzystywaniu środków wizualnych, graficznych (np. grafy, pętle);
- reprezentacja symboliczna przedstawiająca treści matematyczne i inne poprzez symbole i mowę.

W konsekwencji przedstawione formy prezentacji oddają określone etapy przechodzenia na coraz wyższy poziom rozwoju umysłowego dziecka na drodze od konkrety do abstrakcji matematycznej.

Aby w początkowym okresie nauczania osiągnąć założone cele, w pakiecie *Kolorowa klasa* zaproponowano wykorzystanie w pracy z uczniem sprawdzonych metod nauki czytania, pisania i liczenia. Należą do nich:

- Metoda Dobrego Startu profesor Marty Bogdanowicz,
- metoda 18 struktur wyrazowych Ewy Kujawy i Marii Kurzyny,
- czynnościowe nauczanie matematyki” profesor Zofii Krygowskiej.

Założeniem **Metody Dobrego Startu** (MDS) jest jednocześnie rozwijanie funkcji wzrokowych, słuchowo-językowych, dotykowo-kinestetycznych i motorycznych oraz ich korelacja, nazywana także integracją sensoryczno-motoryczną. Skorelowane funkcje uczestniczą w złożonych czynnościach nauki czytania i pisania. Metoda ta kształtuje również lateralizację oraz orientację w schemacie ciała i w przestrzeni. Rozwijanie wyżej wymienionych funkcji jest istotne na etapie rozpoczynania nauki czytania i pisania, a niezbędne, gdy dziecko wykazuje cechy nieharmonijnego rozwoju. Odpowiedni rozwój tych funkcji warunkuje bowiem szybkie nabywanie umiejętności porozumiewania się za pomocą pisma, kodowania mowy podczas pisania i jej dekodowania podczas czytania.

Wykorzystanie Metody Dobrego Startu w *Kolorowej klasie* polega na wydłużeniu czasu wprowadzenia tak zwanych trudnych liter: p, b, d, g, dwuznaków i zmiękczeń. Dodatkowo autorzy scenariuszy zajęć zaproponowali wprowadzenie lub utrwalenie tych liter z zachowaniem struktury i założeń MDS. Także wszystkie zajęcia opisane w scenariuszach obfitują w liczne ćwiczenia ruchowo-słuchowe lub ruchowo-słuchowo-wzrokowe, które są elementem struktury zajęć MDS.

Metoda 18 struktur wyrazowych należy do licznej grupy metod nauki czytania. W *Kolorowej klasie* zaproponowano ich kilka, ale szczególną uwagę zwrócono na tę, gdyż z praktyki autorek wynika, że jest skuteczna w pracy z dziećmi mającymi trudności w nauce czytania. Metoda opiera się na analizie sylabowo-głoskowej wyrazów w powiązaniu z ich budową literową. Nie uwzględnia natomiast struktury gramatycznej lub słotwórczej wyrazów. Nauka polega na praktycznym poznawaniu przez dzieci różnorodnych wyrazów uporządkowanych w 18 zestawach. Kolejność poznawania wyrazów podporządkowana została zasadzie stopniowania trudności.

W podręczniku *Kolorowa klasa* przy każdej kolejno opracowywanej literze umieszczono zestaw wyrazów (u dołu strony na pasku) związanych z omawianym

tematem, ułożonych zgodnie z założeniami metody 18 struktur wyrazowych. Jest to pomoc dydaktyczna dająca możliwość zindywidualizowania pracy z uczniem.

Koncepcja **czynnościowego nauczania matematyki** opiera się z jednej strony na podstawach metodologicznych matematyki jako nauki, z drugiej zaś strony na psychologii procesu kształtowania się pojęć. Twórczynią koncepcji jest profesor Zofia Krygowska. Głównym celem metody jest zdobywanie przez ucznia wiedzy operatywnej na drodze rozwiązywania zadań powiązanych z rzeczywistością. Uczeń odkrywa prawdy matematyczne sam, a nie tylko odgórnie, automatycznie. W ten sposób kształtują się w umyśle dziecka pojęcia matematyczne, lecz również rozwija się postawa poszukująca przez regularne formułowanie odpowiedzi na pytanie: Jak to można rozwiązać? Niejako przy okazji kształtuje się także osobowość: intelekt, emocjonalność i zmysł praktyczny.

Jedną z fundamentalnych zasad czynnościowego nauczania matematyki jest organizowanie sytuacji problemowych wymagających zastosowania trzech rodzajów operacji: konkretnych, wyobrażeniowych i abstrakcyjnych. Zasada ta jest umotywowana teorią operacyjno-interiorystyczną Jeana Piageta, który za podstawowy mechanizm ludzkiego myślenia przyjął interioryzację, uwewnętrznienie, czyli proces przebiegający od konkretnych czynności do abstrakcyjnych operacji. Dlatego też podczas opracowywania danego pojęcia w sposób czynnościowy należy zaplanować takie ćwiczenia, które pozwolą uczniowi przebyć drogę od czynności konkretnych, poprzez wyobrażone, do abstrakcyjnych. Taki sposób nauczania matematyki jest konsekwentnie realizowany w zestawie *Kolorowa klasa*. Uczniowie, manipulując konkretnymi przedmiotami, dokonują operacji matematycznych, następnie ilustrują je za pomocą liczmanów, a dopiero etapem finalnym jest zapis działań za pomocą znaków matematycznych.

Przez cały okres pierwszego etapu edukacyjnego godne polecenia wydają się następujące metody pracy:

- drama, a zwłaszcza takie techniki dramatyczne jak: rozmowy, wywiady, ćwiczenia pantomimiczne, „żywe obrazy”, sytuacje symulowane;
- tworzenie map myśli, czyli wizualne opracowywanie problemu za pomocą obrazków, słów-haseł, symboli;
- burze mózgów;
- metoda projektów;
- dyskusje;

- Metoda Dobrego Startu;
- pedagogika zabawy;
- aktywne słuchanie muzyki;
- edukacja przez ruch.

Niezmiernie ważne jest stwarzanie jak najwięcej okazji do pracy grupowej. Umiejętności współpracy nie sposób nauczyć się w samotności. Jak pisze Małgorzata Taraszkiewicz: *Praca grupowa jest (...) treningiem funkcjonowania w różnych rolach, treningiem współodpowiedzialności za wspólnie realizowany cel, sprawnej komunikacji, rozwiązywania problemów i tak dalej – jest znakomitym treningiem rozmaitych umiejętności społecznych*³. Poza tym, jak wynika z badań, najwyższy wskaźnik uczenia się daje wiedza nabywana grupowo lub utrwalana poprzez uczenie innych. Pozwólmy więc dzieciom uczyć się od siebie nawzajem, pozwólmy przejąć im czasem rolę nauczyciela.

Dzięki elastycznemu stosowaniu różnorodnych metod i form nauczania **każdy uczeń może osiągnąć sukces**.

³ M. Taraszkiewicz, *Jak uczyć jeszcze lepiej*, Poznań 2001, s. 18.

3. Tematyka

Działy tematyczne	Zakres tematyczny
1. Poznaję siebie.	• Emocje – jak sobie z nimi radzić? Nazywanie, wyrażanie, rozumienie emocji innych osób. • Autoportret – opis wyglądu, określanie cech charakteru, zalet i wad. • Pasje, talenty i zainteresowania. • Ciało: – narządy wewnętrzne - działanie, rola zmysłów; – dbałość o zdrowie, zasady zdrowego odżywiania, rola witamin, tworzenie jadłospisów, ubiór odpowiedni do pory roku. • Coraz bardziej samodzielny: – planowanie wydatków, robienie zakupów, nadawanie paczek i listów; – planowanie czasu – czas pracy i czas odpoczynku, sposoby spędzania czasu wolnego (bierny i czynny wypoczynek); – podejmowanie decyzji.

2. Moja rodzina.	• Członkowie rodziny, stopnie pokrewieństwa, drzewo genealogiczne. • Więzy emocjonalne, wzajemny szacunek. • Historie naszych rodzin. • Wspólne spędzanie czasu. • Praca zawodowa rodziców.
3. Jestem uczniem i kolegą.	• Zabawy i zajęcia dzieci. • Szkoła: – wygląd, położenie, pomieszczenia, pracownicy; – szkoła dawniej i dziś, wymarzona szkoła. • Co to znaczy być dobrym uczniem? – higiena pracy umysłowej – odkrywanie własnych sposobów na efektywne uczenie się; – prawa i obowiązki ucznia. • Co to znaczy być dobrym kolegą? – tworzenie zasad klasowych; – pomoc koleżeńska; – zwroty grzecznościowe; – tolerancja, akceptacja odmienności. • Sztuka porozumiewania się: – zasady właściwej komunikacji, język ciała; – sposoby rozwiązywania konfliktów; – sztuka odmawiania; – szukanie pomocy w trudnych sytuacjach; – zasady zachowania w środkach komunikacji miejskiej i miejscach publicznych.
4. Tu żyję.	• Dom i mieszkanie, obowiązki domowe, zwyczaje domowe. • Region: – rodzinna miejscowość, jej nazwa, historia, tradycje, położenie, specyfika; – życie na wsi i życie w mieście. • Ojczyzna: – zwyczaje i obyczaje, legendy polskie; – patriotyzm, szacunek dla symboli narodowych, święta narodowe; – znani Polacy; – geografia Polski (krainy geograficzne, ukształtowanie terenu, rzeki, góry, miasta); – położenie Polski w Europie i świecie. • Świat: – Unia Europejska; – życie ludzi na innych kontynentach.

5. Poznaję przyrodę.	• Świat roślin: – las – drzewa liściaste i iglaste, rodzaje lasu, warstwy lasu, grzyby jadalne i niejadalne; – ogród – drzewa i krzewy owocowe, owoce i warzywa, przechowywanie i przetwarzanie warzyw i owoców; – budowa drzewa, kwiatu; – pole i rośliny uprawne. • Świat zwierząt: – zwierzęta żyjące na polu, w ogrodach, sadach i lasach; – zwierzęta egzotyczne; – zwierzęta prehistoryczne. • Warunki do rozwoju roślin i zwierząt: – dbanie o rośliny domowe, proste hodowle; – opieka nad zwierzętami domowymi i hodowlanymi; – rośliny i zwierzęta pod ochroną. • Pory roku w przyrodzie: – dary jesieni, odloty ptaków, zwierzęta zasypiające i niezasypiające na zimę, – zima w mieście, w lesie, na polu; – zwiastuny wiosny – powroty ptaków, kwiaty wiosenne, prace w ogrodzie. • Polskie parki narodowe.
6. Ziemia – nasza planeta.	• Układ słoneczny – Ziemia jako planeta. • Krążenie Ziemi wokół Słońca – następstwa: – dzień i noc, pory roku; – jak mierzymy czas? – zegar dawniej i dziś, kalendarz (dni tygodnia, miesiące); • Pogoda: – elementy pogody, pogoda w zależności od pory roku, groźne zjawiska atmosferyczne; – urządzenia do badania zmian w pogodzie. • Znaczenie wody w życiu człowieka: – stany skupienia wody; – obieg wody w przyrodzie; – zbiorniki wodne. • Ekologia: – segregowanie śmieci, recycling, dbałość o porządek w otoczeniu; – zagrożenia dla środowiska ze strony człowieka; – oszczędzanie wody i energii elektrycznej; – alternatywne źródła energii. • Dary Ziemi – węgiel i jego historia, glina, sól. • Mapa, podstawowe kierunki na mapie.

7. Bezpiecznie odkrywam świat.	• Bezpieczeństwo ruchu drogowego – środki transportu, droga do szkoły, znaki drogowe, sygnalizatory świetlne. • Bezpieczeństwo w szkole, klasie, na holu i na boisku szkolnym. • Bezpieczne spędzanie wolnego czasu – nad wodą, zabawy na śniegu i lodzie, na podwórku. • Instytucje ratunkowe, wzywanie pomocy. • Bezpieczne korzystanie z urządzeń elektrycznych. • Rozważne korzystanie z Internetu i telewizji.
8. W kręgu kultury i zdobyczy cywilizacyjnych.	• Kultura i media: – różne dziedziny sztuki, podstawowe pojęcia związane z teatrem, kinem, sztukami plastycznymi; – uczestniczenie w wydarzeniach kulturalnych; – pismo i jego rozwój; – książka – historia, różne rodzaje książek, jak powstaje książka; • Internet jako źródło informacji. • Zdobycze cywilizacji: – przekazywanie informacji dawniej i dziś; – środki transportu – historia, korzystanie; – odkrycia i wynalazki.

4. Treści kształcenia i zakładane osiągnięcia uczniów

Kształcenie zintegrowane w klasach I–III	
Treści kształcenia	Zakładane osiągnięcia uczniów
Edukacja polonistyczna	
1. Słuchanie.	Uczeń: • uważnie, ze zrozumieniem słucha wypowiedzi dorosłych i rówieśników, potrafi je krótko streścić, wykonać na ich podstawie zadanie, wziąć udział w grze lub zabawie; • słucha tekstów czytanych (bajek, baśni, fragmentów książek, wierszy), opowiadania nauczyciela itp.; • słucha audycji radiowych, utworów muzycznych; • rozróżnia i nazywa dźwięki charakterystyczne dla różnych przedmiotów, zwierząt lub miejsc.
2. Mówienie.	Uczeń: • jest aktywnym uczestnikiem rozmów: – poprawnie odpowiada na zadane pytania; – formułuje pytania do wysłuchanego fragmentu rozmowy, utworu literackiego, audycji; – wyraża własne zdanie i emocje oraz opisuje wrażenia w dyskusji; • używa zwrotów grzecznościowych; • dostosowuje sposób wypowiedzi do sytuacji; • wypowiada się pełnymi zdaniami, w uporządkowanej, spójnej i rozwiniętej formie; • opowiada treść ilustracji, historyjek obrazkowych; • formułuje opowiadania na bliskie sobie tematy; • właściwie artykułuje głoski, akcentuje wyrazy, stosuje pauzę i poprawną intonację;

	• recytuje wiersze, wygłasza fragmenty prozy; • systematycznie poszerza zasób słownictwa (czynnego i biernego).
3. Czytanie i opracowywanie tekstów. • Analiza i synteza wyrazów – sylaby i głoski. • Układ alfabetyczny liter. • Technika czytania. • Opracowywanie tekstów.	Uczeń: • dokonuje poprawnej analizy i syntezy słuchowej oraz wzrokowej wyrazów – dzieli wyraz na sylaby i na głoski; • wymienia litery alfabetu w kolejności; • czyta płynnie i wyraziście, z właściwą intonacją, uwzględniając znaki interpunkcyjne; • rozumie sens przeczytanego tekstu, potrafi go zinterpretować; • czyta z podziałem na role; • czyta samodzielnie wybrane przez siebie lub wskazane przez nauczyciela czasopisma i książki; • wyszukuje i zaznacza w tekście użytkowym potrzebne informacje; • określa czas i miejsce akcji, wymienia głównych bohaterów utworu literackiego; • określa nastrój utworu; • dostrzega różnice między prozą a poezją; • rozpoznaje różne formy wypowiedzi pisemnych: opowiadanie, opis, list, życzenie, zaproszenie, zawiadomienie, notatka do kroniki; • korzysta z biblioteki szkolnej, jest aktywnym czytelnikiem; • umie posługiwać się słownikiem, encyklopedią, atlasem.
4. Pisanie. • Obraz graficzny liter i pisma. • Przepisywanie i pisanie z pamięci. • Pisanie ze słuchu. • Wypowiedzi pisemne.	Uczeń: • poprawnie odtwarza obraz graficzny liter oraz połączeń między literami, dba o estetykę i czytelność pisma; • przepisuje i pisze z pamięci wyrazy i zdania; • pisze ze słuchu; • zna i stosuje najważniejsze skróty (ul., cm, m, godz., kg, dag itp.);

	• samodzielnie redaguje i zapisuje: kilkuzdaniowe wypowiedzi, życzenia, zaproszenie, opis, list prywatny, krótkie opowiadanie; • samodzielnie wykonuje pisemne zadania domowe.
5. Gramatyka i ortografia. • Litera i głoska. • Wyraz i zdanie. • Części mowy: – rzeczownik, – czasownik, – przymiotnik, – przymek (bez nazywania), – liczebnik (bez nazywania). • Ortografia: Pisownia wyrazów: – z „ó-u”, „rz-ż”, „ch-h”, – z „ą”, „ę”, – ze spółgłoskami miękkimi, – z utratą dźwięczności, – z „nie”, – wielką literą.	Uczeń: • wskazuje różnice między literą a głoską; • porządkuje wyrazy w kolejności alfabetycznej; • rozpoznaje i wyodrębnia wyrazy w zdaniu i zdania w tekście; • rozpoznaje i nazywa rodzaje zdań (pytające, oznajmujące, rozkazujące); • wskazuje wyrazy o znaczeniu przeciwnym, wieloznacznym i bliskoznacznym; • zna definicje rzeczownika, czasownika i przymiotnika, wyszukuje te części mowy w zdaniu; • określa liczbę i rodzaj rzeczownika; • określa liczbę, rodzaj (tylko w liczbie pojedynczej) i czas czasownika; • poprawnie łączy rzeczownik z czasownikiem w liczbie i rodzaju; • określa liczbę, rodzaj (w liczbie pojedynczej) przymiotnika; • dostrzega zależność form przymiotnika od rzeczownika; • poprawnie stosuje i zapisuje przymyki (bez ich nazywania); • wskazuje i stosuje liczebnik jako część mowy oznaczającą liczbę lub kolejność; • zna zasady ortograficzne (odpowiednie do tego etapu kształcenia) i przestrzega ich w praktyce; • stosuje wielką literę w nazwach własnych, korespondencji i tytułach.
Edukacja muzyczna	
1. Odbiór muzyki. • Aktywne słuchanie różnych gatunków muzyki. • Śpiewanie w zespole. • Głos ludzki. • Elementy muzyki (rytm,	Uczeń: • zna słowa wybranych piosenek; • śpiewa w zespole poznane piosenki, hymn narodowy; • rozpoznaje utwory wykonywane na instrumentach strunowych;

melodia, tempo, dynamika, wysokość dźwięków, wartości rytmiczne nut, nazwy dźwięków gamy C-dur i ich położenie na pięciolinii). • Instrumenty muzyczne – strunowe, dęte, perkusyjne. • Taniec ludowy. • Muzyka klasyczna i muzyka rozrywkowa. • Wielcy kompozytorzy.	• rozpoznaje utwory wykonywane na instrumentach dętych; • rozpoznaje utwory wykonywane na instrumentach perkusyjnych; • wie, czym się różnią dźwięki wykonywane przez orkiestrę, głos ludzki solo i w zespole; • wie, co to jest melodia, wysokość dźwięku, dynamika w muzyce, tempo; • potrafi rozpoznawać i nazywać wartości nut (cała nuta, półnuta, ćwierćnuta, ósemka) oraz pauz; • poznaje zapis nutowy; • zapisuje dźwięki gamy C-dur na pięciolinii; • reaguje ruchem na rytm, jego zmianę, dynamikę i tempo (np. wyklaskuje, podskakuje, biega, maszeruje); • tańczy podstawowe kroki polki, krakowiaka, poloneza; • wskazuje różnice pomiędzy muzyką klasyczną a muzyką rozrywkową; • zna nazwiska największych kompozytorów Polski (F. Chopin, S. Moniuszko) i świata (W. A. Mozart).
2. Tworzenie muzyki. • Wykonywanie prostych układów rytmicznych. • Gra na instrumentach perkusyjnych. • Ilustracja muzyczna do opowiadania.	Uczeń: • potrafi zagrać na instrumentach perkusyjnych proste rytmy i wzory rytmiczne; • improwizuje głosem i na instrumentach według ustalonych zasad; • tworzy ilustrację muzyczną do opowiadania; • umie wybrać muzykę, przy której chce odpoczywać lub się bawić.
Edukacja plastyczna	
1. Odbiór. • Odwiedzanie galerii i muzeów.	Uczeń: • rozróżnia podstawowe dziedziny działalności plastycznej: malarstwo, rzeźba, architektura, fotografika, sztuka ludowa; • wie, czym się różni galeria od muzeum; • umie opowiedzieć o wybranym dziele sztuki, opisać je, uzasadnia

	swoje zdanie.
2. Ekspresja.	Uczeń: • potrafi namalować ilustracje odzwierciedlające nastrój, wydarzenie, sytuacje inspirowane własnymi przeżyciami, doznaniem, utworami literackimi, muzyką, filmem; • umie rozplanować pracę na płaszczyźnie; • zachowuje proporcje wielkości i kształtów; • pokazuje ruch w przedstawionych sytuacjach; • łączy w swoich pracach różne techniki i faktury; • rozpoznaje barwy podstawowe i pochodne, ciepłe i zimne.
Edukacja społeczna	
1. Relacje interpersonalne.	Uczeń: • rozumie i akceptuje emocje innych osób, odmienne poglądy, wygląd i zachowanie; • rozumie kierowane do niego komunikaty werbalne i pozawerbalne i właściwie na nie reaguje; • umie współpracować z grupą rówieśniczą, chętnie służy pomocą; • bierze udział w konstruktywnym rozwiązywaniu konfliktów.
2. Normy i zasady.	Uczeń: • zna prawa i obowiązki ucznia i ich przestrzega, aktywnie uczestniczy w życiu klasy; • przestrzega form grzecznościowych w kontaktach z dorosłymi i rówieśnikami; • szanuje prawo innych do wypoczynku i pracy; • w sposób adekwatny reaguje na trudne sytuacje: – umie odmawiać, – powiadamia o wypadku, zagrożeniu, niebezpieczeństwie właściwe służby, zna numery alarmowe

	policji, straży pożarnej, pogotowia ratunkowego; - zachowuje się właściwie: - w trakcie uroczystości szkolnych, - w środkach transportu, - w miejscach użyteczności publicznej (urzędach, sklepach, teatrze, muzeum, kinie itd.).
3. Dom – rodzina – ojczyzna.	Uczeń: - szanuje swoją najbliższą rodzinę, zna jej historię i tradycje; - wywiązuje się ze swoich obowiązków domowych; - wie, jaką pracę wykonują jego rodzice, potrafi powiedzieć, czym się zajmują przedstawiciele wybranych zawodów, np. lekarz, policjant, nauczyciel; - zna nazwę miejscowości, w której mieszka, jej położenie geograficzne, specyfikę, historię, uczestniczy w ważnych wydarzeniach lokalnych; - zna symbole narodowe, wymienia najważniejsze wydarzenia historyczne oraz postacie szczególnie zasłużone dla Polski.
Edukacja przyrodnicza	
1. Zdrowie i higiena.	Uczeń: - dba o swoje zdrowie przez: - dostosowanie stroju do warunków atmosferycznych, - stosowanie zasad racjonalnego odżywiania, - systematyczne odwiedzanie stomatologa, lekarza, stosowanie się do ich zaleceń; - wie, na jakie zagrożenia ze strony przyrody narażony jest człowiek (np. śnieżyce, huragany, zachowania zwierząt, rośliny trujące) i umie odpowiednio się zachować; - nazywa części ciała i podstawowe narządy wewnętrzne.

2. Wpływ przyrody nieożywionej na życie człowieka, zwierząt i roślin. • Zjawiska i procesy przyrodnicze. • Pogoda i jej elementy. • Ziemia i Słońce w Układzie Słonecznym. • Kierunki świata. • Krajobrazy i krainy geograficzne. • Woda. • Powietrze. • Gleba. • Bogactwa naturalne.	Uczeń: • nazywa pory roku i miesiące, rozpoznaje i wymienia ich charakterystyczne cechy; • dostrzega cykliczność zmian w przyrodzie; • zna i nazywa elementy pogody; • wie, jaki wpływ ma Słońce na życie na Ziemi; • wskazuje na mapie swoją miejscowość, główne rzeki i miasta Polski; • określa podstawowe kierunki świata na mapie i w terenie; • wskazuje charakterystyczne cechy krajobrazu: nizinnego, wyżynnego, górskiego, nadmorskiego; • docenia wartość czystej wody i powietrza dla człowieka, zwierząt i roślin; • wymienia stany skupienia wody, potrafi przeprowadzić doświadczenia związane z tym zagadnieniem; • wie, na czym polega obieg wody w przyrodzie; • rozpoznaje i nazywa wybrane minerały (np. węgiel, sól, glina).
3. Wpływ przyrody ożywionej na warunki życia człowieka. • Rośliny – budowa, podstawowe czynności życiowe, rodzaje owoców. • Zwierzęta – budowa, przystosowanie do środowiska, występowanie.	Uczeń: • zna budowę zewnętrzną rośliny; części jadalne i niejadalne roślin; • wskazuje różnice pomiędzy budową rośliny zielnej, krzewu i drzewa; • umie wymienić warunki niezbędne do rozwoju roślin; • wie, jakie rośliny i zwierzęta najczęściej występują: – w lasach, – na łąkach, – na polach, – w gospodarstwie domowym; • potrafi się zatroszczyć o zwierzę domowe.
4. Ekologia. • Ochrona środowiska. • Parki narodowe i krajobrazowe. • Naturalne źródła energii.	Uczeń: • wskazuje zagrożenia dla przyrody spowodowane działalnością człowieka; • wie, w jakim celu zakłada się miejsca ochrony przyrody (parki

	krajobrazowe i narodowe); • rozumie konieczność dbania o środowisko; • wymienia przykłady zachowań mogących służyć ochronie przyrody (np. segregowanie śmieci, oszczędzanie wody, energii); • zna sposoby wykorzystania przez człowieka naturalnej energii wiatru, wody, Słońca.
Edukacja matematyczna	
1. Orientacja przestrzenna. • Położenie. • Kierunki w przestrzeni. • Odległości.	Uczeń: • uświadamia sobie i potrafi słownie określić położenie własne oraz przedmiotów (obiektów) w stosunku do siebie lub innych przedmiotów; • orientuje się na kartce papieru • wskazuje za pomocą strzałek kierunki, odczytuje informacje zapisane za pomocą strzałek (np. którą drogą się poruszać).
2. Cechy wielkościowe. • Porównywanie przedmiotów.	Uczeń: • porównuje i przyporządkowuje elementy według wyróżnionych cech (np. długości, wysokości); • umie ustalić miejsca wskazanych elementów w zbiorach uporządkowanych w sposób rosnący lub malejący; • wykonuje zadania przygotowujące do mierzenia.
3. Zbiory • Zbiory mające taką samą liczbę elementów, różną liczbę elementów. • Zbiór pusty. • Część wspólna. • Podzbiory.	Uczeń: • używa wyrazu <i>zbiór</i> odpowiednio do jego znaczenia; • umie wskazać (nazwać, określić) cechę wyróżniającą dany zbiór; • klasyfikuje obiekty, tworzy kolekcje (np. rzeczy, które można zabrać nad morze); • ustala równoliczność mimo obserwowanych zmian w układzie elementów w porównywanych zbiorach; • wskazuje i tworzy podzbiory oraz część wspólną.
4. Geometria. • Figury geometryczne na płaszczyźnie (kwadraty, prostokąty, trójkąty, koła).	Uczeń: • zna nazwy podstawowych figur geometrycznych, używa ich w

• Rozpoznawanie, nazywanie i rysowanie figur, określanie ich cech. • Operowanie modelami figur (układanie figur z elementów, rozcinanie większych na mniejsze). • Krzywa, łamana, prosta, półprosta, odcinek, punkt. • Prostopadłość, równoległość i długość odcinków. • Obwód kwadratu, prostokąta, trójkąta. • Symetria osiowa (lustrzane odbicie).	odniesieniu do określania kształtu konkretnych przedmiotów; • rozpoznaje poznane figury w otoczeniu, na rysunkach; • odtwarza kształty figur, rysuje je; układa wzory z patyczków, klocków; • wyróżnia boki i wierzchołki w figurach; • intuicyjnie rozumie pojęcia: prosta, łamana, odcinek, punkt; • rysuje za pomocą ekerki i linijki proste prostopadłe i proste równoległe, kreśli i mierzy odcinki za pomocą linijki; • oblicza obwody figur, gdy zna długości boków; • rysuje drugą połowę figury symetrycznej; rysuje figury w powiększeniu i pomniejszeniu; kontynuuje regularność w prostych motywach.
5. Liczenie. • Przeliczanie elementów (uporządkowanych, nieuporządkowanych). • Niezależność liczby elementów od ich cech i sposobu przeliczania. • Liczenie głośne od określonej liczby; liczenie w kolejności wzrastającej lub malejącej.	Uczeń: • układa obiekty (patyczki, liczmany) w serie rosnące i malejące, przelicza je, nazywa element kolejny i poprzedni; • liczy elementy niezależnie od sposobu ich ułożenia, wielkości, stosując ustalony porządek; • dostrzega regularności dziesiętkowego systemu liczbowego; • wymienia kolejne liczby od wybranej liczby; • poprawnie używa zwrotów: tyle samo, mniej, więcej.
6. Liczby naturalne i ich zapis. • Monografia liczb od 1 do 10. • Liczba 0 • Cyfry arabskie, odczytywanie i zapis. • Słowny zapis liczb. • Miejsce liczby w rosnącym lub malejącym ciągu liczbowym (skończonym). • Oś liczbowa.	Uczeń: • liczy poprawnie, wskazuje zbiory o danej liczbie elementów; • wskazuje miejsce liczby 0 w ciągu liczbowym; • zna zapis cyfrowy liczb; • zapisuje liczby od 1 do 10 (za pomocą cyfr i słownie); • wskazuje miejsca liczb w ciągu liczbowym rosnącym lub malejącym, • wskazuje miejsca liczb na osi

- Numerowanie przedmiotów. - Porządkowanie (liczebniki porządkowe). - Porównywanie liczb (znaki: <, >, =). - Liczyby parzyste i nieparzyste. - Rozszerzenie zakresu liczbowego do 20 (odczytywanie i zapisywanie liczb). - Przeliczanie elementów różnymi sposobami (po 1, po 2, po 5, po 10). - Znaki rzymskie do dwunastu - Liczyby do 100, głośne liczenie po kolei, w tył i w przód od danej liczby po 1, dziesiątkami od danej liczby, setkami w zakresie 1000. - Odczytywanie i zapisywanie liczb w zakresie 1000. - Dziesiątkowy system pozycyjny. - Odczytywanie i zapisywanie liczb cyframi i słownie. - Wyodrębnianie tysiąca, setek, dziesiątek, jedności.	liczbowej; - numeruje przedmioty zgodnie z przyjętą zasadą (np. od 1 do 10); - przyporządkowuje zbiorom liczbę ich elementów; - porównuje liczby i poprawnie używa znaków: <, >, =; - rozpoznaje liczby parzyste i nieparzyste; - poprawnie odczytuje i zapisuje liczby od 10 do 20; - potrafi wyodrębnić liczbę dziesiątek i jedności w zapisie dwucyfrowym; - zna i wykorzystuje znaki rzymskie do oznaczania miesięcy, kwartałów; - zapisuje i odczytuje liczby w zakresie 100 za pomocą cyfr i słownie - zapisuje cyframi i odczytuje liczby w zakresie 1000; - rozumie istotę dziesiątkowego systemu pozycyjnego; - poprawnie posługuje się określeniami: liczba, cyfra; - wyodrębnia tysiące, setki, dziesiątki i jedności; - wie, że za pomocą dziesięciu cyfr można zapisać nieskończenie wiele liczb; - liczy (w przód i w tył) od danej liczby po 1, dziesiątkami od danej liczby w zakresie 100 i setkami od danej liczby w zakresie 1000.
7. Działania na liczbach naturalnych. - Dodawanie liczb, znak tego działania, sposoby obliczania sum. - Odejmowanie liczb, sposoby obliczania różnic. - Związek odejmowania z dodawaniem.	Uczeń: - wyznacza sumy (dodaje) i różnice (odejmuje), manipulując obiektami lub rachując na zbiorach zastępczych (np. na palcach); - zapisuje odejmowanie dowolnych liczb (umie zapisać liczbę w postaci różnicy dwóch liczb); - sprawdza odejmowanie za pomocą dodawania;

• Dodawanie i odejmowanie bez przekraczania progu dziesiętkowego, setkowego, i z ich przekroczeniem – różne sposoby wykonywania tych działań. • Porównywanie różnicowe (o ile więcej, o ile mniej). • Rozkład liczb na składniki. • Przemienność i łączność dodawania. • Zmiany wartości sum i różnic, zależne od zwiększania lub zmniejszania składników, odjemnej i odjemnika. • Rozwiązywanie równań • Mnożenie liczb w zakresie 30 (wielokrotne dodawanie tej samej liczby). • Mnożenie w zakresie 100. • Mieszczenie i podział w konkretnych sytuacjach. • Dzielenie w zakresie 100. • Pojęcia: iloczyn, czynnik, iloraz, dzielna, dzielnik, składnik, suma, odjemna, odjemnik, różnica. • Mnożenie przez 1 i przez 0, dzielenie liczby przez 1 i przez nią samą. • Kolejność wykonywania działań.	• poprawnie oblicza sumy i różnice (w określonych zakresach) wybranym przez siebie sposobem; • rozumie istotę porównywania różnicowego i stosuje je w konkretnych sytuacjach; • zapisuje daną liczbę w postaci sumy kilku składników; • korzysta z przemienności i łączności dodawania; • dostrzega zależności zmian wartości sum i różnic od zwiększania lub zmniejszania liczb występujących na określonych pozycjach; • rozwiązuje łatwe równania jednodziałaniowe z niewiadomą w postaci okienka (bez przenoszenia na drugą stronę); • wykonuje obliczenia na konkretach i w pamięci; • podaje z pamięci iloczyny w zakresie tabliczki mnożenia; sprawdza wyniki dzielenia za pomocą mnożenia; • wykonuje operacje i czynności związane z dzieleniem i mnożeniem jako działaniami wzajemnie odwrotnymi; • wskazuje składniki w sumie oraz odjemną i odjemnik w różnicy, czynniki w mnożeniu, a także dzielną i dzielnik w dzieleniu; • umie zapisać daną liczbę w postaci iloczynu dwóch czynników i ilorazu liczb, sumy składników i różnicy liczb; • wie, jak 0 i 1 wpływają na wynik mnożenia, wykorzystuje tę wiedzę w obliczeniach; • zna i stosuje zasady kolejności wykonywania działań.
8. Zadania. • Zadania dotyczące konkretów i rysunkowo-słowne. • Układanie zadań.	Uczeń: • słownie opisuje konkretne czynności i sytuacje przedstawione na rysunku lub schemacie;

	• zapisuje symbolicznie podane warunki (matematyzacja, ilustracja tekstu); • rozwiązuje zadanie początkowo na konkretach, później wykonuje działania na liczbach; • rozwiązuje zadania tekstowe wymagające wykonania jednego działania (w tym zadania na porównywanie różnicowe, ale bez porównywania ilorazowego); • zapisuje rozwiązanie zadania z treścią przedstawionego słownie w konkretnej sytuacji, stosując zapis cyfrowy i znaki działań; • układa zadania tekstowe dotyczące porównywania różnicowego.
9. Wiadomości i umiejętności praktyczne. • Zegar, upływ czasu: (sekunda, minuta, godzina). • Kalendarz (dzień, tydzień, miesiąc, rok). • Miary: - objętości- litr - długości - mm, cm, dm, km - masy- kg, dag, g	Uczeń: • odczytuje wskazania zegarów (w systemach: 12- i 24-godzinnych) wyświetlających cyfry i ze wskazówkami; posługuje się pojęciami: godzina, pół godziny, kwadrans, minuta; wykonuje proste obliczenia zegarowe (pełne godziny); • podaje i zapisuje daty; zna kolejność dni tygodnia i miesięcy; porządkuje chronologicznie daty; wykonuje obliczenia kalendarzowe w sytuacjach życiowych; • posługuje się jednostkami: milimetr, centymetr, metr; wykonuje łatwe obliczenia dotyczące tych miar (bez zamiany jednostek i wyrażeń dwumianowanych w obliczeniach formalnych); • używa pojęcia <i>kilometr</i> w sytuacjach życiowych (np. jechaliśmy autobusem 27 kilometrów) bez zamiany na metry; • waży przedmioty, używając określeń: kilogram, pół kilograma, dekagram, gram; wykonuje łatwe obliczenia, używając tych miar (bez zamiany jednostek); różnicuje przedmioty cięższe, lżejsze; • mierzy długość, posługując się np.

• Pieniądze: monety, banknoty, liczenie pieniędzy, kupno i sprzedaż. • Temperatura.	linijką; porównuje długości obiektów; • odmierza płyny kubkiem i miarką litrową; • zna monety i banknoty będące w obiegu; • zna wartość nabywczą monet i radzi sobie w sytuacji kupna i sprzedaży; • wykonuje łatwe obliczenia pieniężne (cena, ilość, wartość) i radzi sobie w sytuacjach codziennych wymagających takich umiejętności; • zna pojęcie długu i konieczność jego spłacenia, • odczytuje temperaturę bez konieczności posługiwania się liczbami ujemnymi (np. 5 stopni mrozu).
Zajęcia techniczne	
1. Bezpieczeństwo podczas pracy.	Uczeń: • wie, w jaki sposób bezpiecznie posługiwać się przyborami szkolnymi i urządzeniami elektrycznymi; • organizuje pracę zgodnie z zasadami bezpieczeństwa; • potrafi podzielić pracę na etapy, chętnie współpracuje w zespole; • utrzymuje porządek w miejscu swojej pracy; • orientuje się w przeznaczeniu pomieszczeń w domu i w szkole.
2. Poznanie i zastosowanie przyborów i urządzeń technicznych.	Uczeń: • nazywa narzędzia i przybory szkolne; • określa rodzaj materiału, z jakiego jest wykonany dany przedmiot; • wie, jakie urządzenia służą do: – transportu, – przekazywania informacji, – budowy, – pomocy w pracach domowych.
3. Posługiwanie się przyborami i urządzeniami technicznymi.	Uczeń: • tnie papier, tekturę i materiał; • sprawnie posługuje się linijką i miarką, dokonuje odczytu miary; • odmierza potrzebną ilość materiału;

	• łączy materiały za pomocą kleju, taśmy, zszywając; • potrafi się posługiwać urządzeniami gospodarstwa domowego (np. odkurzacz, mikser).
Wychowanie fizyczne	
1. Gimnastyka podstawowa i korekcyjna. • Pozycje wyjściowe do ćwiczeń • Postawa prawidłowa w pozycji stojącej i siedzącej. • Ustawienia do ćwiczeń. • Marsz na czworakach, w podporze tyłem i przodem. • Skoki: obunóż, jednonóż, zawrotne, przez skakankę, z pokonywaniem przeszkód, zajęcze. • Ćwiczenia kształtujące siłę, skoczność, gibkość, zwinność. • Zwisy przodem i tyłem na przyrządzie. • Ćwiczenia równoważne. • Przewrót w przód.	Uczeń: • zna podstawowe pozycje wyjściowe do ćwiczeń; • potrafi przyjąć i utrzymać postawę prawidłową; • ustawia się z grupą do ćwiczeń w szeregu, dwuszeru, kole; • maszeruje w różnych niskich pozycjach; • wykonuje skoki różnymi sposobami; • przeskakuje przez przeszkody jednonóż i obunóż; • wykonuje ćwiczenia bez przyborów i z przyborami; • potrafi wykonać próbę siły mięśni brzucha i próbę gibkości; • potrafi wykonać zwis przodem i tyłem, np. na drabince; • stoi na jednej nodze, maszeruje po ławeczce bez przekraczania i z przekraczaniem przyborów, maszeruje po odwróconej ławeczce; • wykonuje przewrót w przód z asekuracją i bez asekuracji.
2. Lekkoatletyka. • Bieg szybki po prostej i slalomem. • Biegi z różnych pozycji startowych. • Bieg wytrzymałościowy. • Marszobieg w terenie. • Skok w dal sposobem naturalnym. • Rzuty woreczkami, piłeczkami palantowymi i innymi przyborami na odległość.	Uczeń: • szybko biega po prostej na krótkich odcinkach i slalomem, szybko biega z przyborami, np. z pałeczką sztafetową; • rozpoczyna bieg ze startu wysokiego i niskiego; • biega w równym tempie przez 3, 5, 10, 12, 15 minut; • biega w terenie i pokonuje naturalne przeszkody; • skacze w dal po rozbiegu; • rzuca jedną ręką na odległość.

3. Gry zespołowe i rekreacyjne. • Podania i chwytty piłki. • Rzuty piłką do celu. • Kozłowanie piłki. • Podania i prowadzenie piłki nogą. • Odbicia piłki.	Uczeń: • podaje piłkę do partnera dowolnym sposobem; • rzuca piłką oburącz znad głowy i sprzed klatki piersiowej; • podaje piłkę jedną ręką; • chwytta rzuconą do siebie piłkę; • rzuca piłką do bramki lub do kosza na niższej wysokości; • kozłuje piłkę w miejscu prawą i lewą ręką; • kozłuje piłkę w marszu, w biegu, po prostej i slalomem; • podaje piłkę nogą do partnera; • prowadzi piłkę nogą po prostej i slalomem; • odbija balon nad głową i sposobem dolnym; • próbuje odbijać piłkę sposobem dolnym i górnym.
--	--

4. Wiadomości. • Wiadomości dotyczące zdrowia. • Wiadomości dotyczące bezpieczeństwa.	• zna podstawowe przepisy minigier zespołowych i rekreacyjnych • rozumie potrzebę pomocy niepełnosprawnym kolegom; • wie, jak zapobiegać chorobom, rozumie konieczność poddawania się szczepieniom ochronnym; • rozumie konieczność aktywnego spędzania czasu wolnego; • wie, że należy się prawidłowo odżywiać i ubierać stosownie do pogody; • dba o higienę osobistą; • wie, jak dbać o prawidłową postawę, np. siedząc w ławce; • wie, jak się zachowywać podczas choroby; • zna zasady bezpiecznego zachowania podczas gier i zabaw ruchowych; • rozumie niebezpieczeństwo samodzielnego zażywania leków i stosowania środków chemicznych; • zna zasady poruszania się na drogach i przestrzega tych zasad.
Etyka	
Przybliżanie ważnych wartości etycznych na podstawie baśni, bajek i opowiadań oraz obserwacji życia codziennego. Kształtowanie postawy tolerancji.	Uczeń: • przestrzega norm obowiązujących w społeczności dziecięcej oraz w świecie dorosłych; • ma na uwadze dobro innych; • jest prawdomówny; • szanuje cudzą własność; • pomaga potrzebującym; • okazuje innym szacunek; • wie, że jest częścią przyrody, chroni ją i szanuje.
Zajęcia komputerowe	

1. Bezpieczeństwo i higiena pracy.	Uczeń: • zna zagrożenia wynikające z niewłaściwego zachowania przy sprzęcie komputerowym; • stosuje się do ograniczeń czasowych korzystania z komputera; • zna zagrożenia wynikające z Internetu; • zachowuje prawidłową postawę przy komputerze i wie, jak dbać o swoje stanowisko pracy.
2. Znajomość sprzętu komputerowego.	Uczeń: • odróżnia i nazywa podstawowe sprzęty komputerowe: monitor, klawiaturę, myszkę, komputer; • zna funkcje niektórych klawiszy: <i>Enter, Spacja, Backspace, Delete, Capslock, Shift, prawy Alt</i>; • sprawnie posługuje się klawiszami cyfrowymi i literowymi; • wie, jak działa mysz komputerowa.
3. Korzystanie z komputera i jego oprogramowania.	Uczeń: • potrafi uruchomić komputer i zamknąć system; • samodzielnie uruchamia programy: Paint, Notatnik, Word; • posługuje się myszką i klawiaturą; • wykonuje proste rysunki i zadania w programie Paint; • potrafi napisać prosty tekst; • wyszukuje informacje w Internecie.

5. Propozycje metod oceniania

Dzieci przychodzą do szkoły z naturalną ciekawością, zapalem i potrzebą odnoszenia sukcesów. Lubią doświadczać i odkrywać, doskonalić nowe umiejętności. Do zadań nauczyciela należy takie organizowanie procesu dydaktycznego, w tym również oceniania, aby **podtrzymać w dzieciach zarówno pozytywne myślenie o uczeniu się, jak i budować wiarę we własne możliwości.**

Ocenie mogą podlegać aktywności wywodzące się zarówno ze sfery dydaktycznej, jak i wychowawczej. Najczęściej ocenie podlegają:

- zasób wiedzy o otaczającym świecie adekwatny do wieku i możliwości dziecka,
- czytanie i pisanie,
- wypowiedzi ustne i pisemne,
- liczenie,
- umiejętność rozwiązywania zadań matematycznych,
- dbałość o estetykę wykonywanych prac,
- samodzielność,
- przygotowanie do zajęć,
- zaangażowanie w życie klasy,
- umiejętność radzenia sobie w grupie rówieśniczej (jakość nawiązywanych relacji, umiejętność współpracy i rozwiązywania konfliktów, rola pełniona w grupie).

Do dyspozycji nauczyciela są różne formy oceniania, a ich wybór zależy od rodzaju ocenianej aktywności. Na przykład pracę pisemną nauczyciel prawdopodobnie chętniej oceni w formie krótkiej recenzji, niż nagrodzi uśmiechem, rysunek natomiast omówi, zamiast pisać na jego temat na odwrocie pracy.

Możemy wyróżnić następujące **rodzaje ocen kierowanych do dziecka**:

- ocena mimiczno-behawioralna,
- ocena ustna,
- ocena pisemna.

Ocena mimiczno-behawioralna. Dla ucznia nauczyciel jest osobą wyjątkowo ważną, dlatego traktuje w kategorii oceny zarówno komunikaty wyrażone werbalnie, jak i te niewerbalne (np. mimika twarzy, postawa). Należy zatem pamiętać, aby ocena słowna była spójna z mową ciała.

Ocena ustna. Najlepiej, gdy następuje zaraz po wykonaniu zadania. Powinna być przede wszystkim krótka, rzeczowa i sformułowana w sposób zrozumiały dla słuchacza. Zamiast używać słów wartościujących typu: *dobrze, fantastycznie, ładnie*, lepiej zwrócić uwagę na to, co zauważalne i odczuwalne w danej pracy czy aktywności ucznia (np. *Szczególnie spodobał mi się ten fragment, w którym opisałeś..., Widzę, że użyłaś aż czterech kolorów do namalowania morza... itp.*). Warto odnosić aktualne osiągnięcie ucznia do jego poprzednich osiągnięć (np. *Jeszcze wczoraj napisanie literki „b” sprawiało ci taką trudność, a dziś potrafisz już ją napisać, brawo!*).

Formułując – jeśli to konieczne – ocenę negatywną, trzeba skoncentrować się na tym, co uczeń powinien zrobić, by było lepiej, i przekazać to w formie krótkiej, precyzyjnej informacji (np. *Bartku, myślę, że łatwiej byłoby tobie wykonać to ćwiczenie, gdybyś najpierw ułożył obrazek z elementów wycinanki na stole, a dopiero potem wkleił go do zeszytu*). Szczególnie trudna jest dla nauczyciela ocena odnosząca się do funkcjonowania społecznego

ucznia, nie można bowiem dopuścić, by negatywne komunikaty stały się dla niego „nagrodą” (zwrócenie na siebie uwagi).

Ponadto na każdych zajęciach warto poświęcić chwilę dzieciom niewyróżniającym się w grupie, lecz wywiązującym się z obowiązków. Często pozostają one „niewidzialne”, a tymczasem nawet jedno słowo nauczyciela będzie dla nich wyraźną zachętą do powtórzenia wysiłku.

Ocena ustna jest nierozłączna z oceną mimiczno-behawioralną, powinno się zatem dbać o to, by komunikat skierowany do dziecka był spójny.

Ocena pisemna skierowana do dziecka powinna uwzględniać – podobnie zresztą jak pozostałe rodzaje ocen – indywidualne możliwości ucznia i wysiłek włożony w wykonanie zadania. Oczywisty jest obowiązek dostosowania wymagań edukacyjnych do potrzeb dzieci, u których stwierdzono specyficzne trudności w uczeniu się lub deficyty rozwojowe (po przeanalizowaniu opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej). Przy formułowaniu oceny pisemnej obowiązują te same zasady, co przy ocenie ustnej: skrótowość, rzeczowość i zrozumiałość. Tylko wtedy może ona służyć jako czynnik wzmacniający motywację dziecka.

W niektórych wypadkach nauczyciele stosują również **ocenę „symboliczno-obrazkową”**, czyli tak bardzo lubiane przez małe dzieci znaczki, naklejki, pieczątki itp. Decydując się na taką formę oceny, należy zadbać o to, aby użyte symbole nie przybrały postaci zawołanej oceny numerycznej, na przykład: słoneczko, chmurka niebieska i chmurka czarna przydzielane za wykonanie określonego zadania to już konkretna informacja: ty jesteś lepszy, a ty gorszy. W takiej sytuacji lepiej zastosować jeden rodzaj symbolu (naklejki, pieczątki, znaczka) lub pozwolić uczniom na ich losowy wybór.

Zaprezentowane wyżej sposoby oceniania mają kilka ważnych zalet. Przede wszystkim nie różnicują uczniów na dobrych, słabych i przeciętnych. Owocuje to przyjazną, pozbawioną rywalizacji atmosferą w klasie. Każde dziecko wie, że ma szansę na odniesienie sukcesu. Jednocześnie daje sobie prawo do popełniania błędów, ponieważ nie obawia się, że mogłoby zostać negatywnie ocenione. Dzięki temu wzrasta poziom pozytywnej motywacji oraz efektywność uczenia się.

Niezmiernie istotne jest, aby w trakcie planowania zajęć każdorazowo przewidzieć momenty, w których uczniowie będą mieli możliwość dokonania **samooceny i samokontroli**. Odwołując się do słów Wincentego Okonia: (...) *samokontrola odgrywa [dużą rolę] w zapobieganiu błędom i omyłkom, a tym samym w osiąganiu lepszych wyników przez ucznia*⁴.

Samokontrola i samoocena, choć początkowo trudne dla małego dziecka, rozwijają krytycyzm wobec własnej osoby, swoich działań i postaw, stając się ważnym stymulatorem rozwoju osobistego. Jak powiedział Nathaniel Branden: *Nie ma bardziej wartościowej, ważniejszej dla człowieka oceny, nie ma czynnika bardziej decydującego w rozwoju psychicznym i motywacyjnym, niż ocena samego siebie. (...) Istota tej samooceny ma głęboki wpływ na proces myślenia człowieka, jego emocje, pragnienia, wartości i cele. Jest to jeden z najważniejszych czynników kształtujących zachowanie* ⁵.

4 W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1998, s. 143.

5 A. Faber, E. Mazlish, *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*, Poznań 1993, s. 188.

Przy **przekazywaniu ocen rodzicom ucznia** obowiązują zasady, o których była mowa powyżej. Informacja ustna (przekazywana przy okazji cyklicznych spotkań z rodzicami lub na ich indywidualną prośbę) powinna być przede wszystkim rzeczowa. Podczas rozmowy należy wyraźnie akcentować mocne strony dziecka. Przekazywanie wyłącznie uwag krytycznych może utrudnić kontakty z rodzicami, tak przecież ważne na pierwszym etapie kształcenia. Mówiąc o trudnościach, warto opisać sposoby ich pokonywania, tak by rodzic – w miarę swoich możliwości – wspomógł pracę dziecka w domu.

Po zakończeniu każdego semestru nauki nauczyciel przekazuje rodzicowi **ocenę opisową**. Ten rodzaj oceny zastąpił w nauczaniu wczesnoszkolnym ocenę numeryczną (od 1 września 1999 roku). Mimo że ocena opisowa pełni funkcje: diagnostyczno-informacyjną, prognostyczną i motywacyjną, nie można jej traktować w kategoriach kary czy nagrody. Ma być przede wszystkim **rzetelną informacją** na temat szkolnych osiągnięć ucznia.

Dobrze sformułowana ocena opisowa:

- opiera się na kryteriach jasno określonych, znanych uczniowi i rodzicom, wynikających ze szkolnego systemu oceniania;
- uwzględnia indywidualne możliwości ucznia;
- koncentruje się na opisie mocnych stron ucznia oraz wiedzy i umiejętnościach przez niego opanowanych;
- bierze pod uwagę jakość wysiłku włożonego w wykonanie zadania;
- opisuje napotykaną trudność oraz wskazuje sposoby ich pokonywania.
- jest napisana językiem zrozumiałym dla rodzica.

Pamiętać należy, że **ocenianie jest procesem dynamicznym**. Wymaga od nauczyciela umiejętności obserwacji dziecka w różnorodnych sytuacjach, wiedzy na temat jego indywidualnych możliwości, zachowań, zainteresowań i specyfiki rozwoju.

Zaletą oceny opartej na codziennej obserwacji ucznia jest między innymi możliwość szybkiego dostrzeżenia ewentualnych dysharmonii rozwojowych. Dzięki wczesnemu wykryciu dysfunkcji w porę można zapobiec niepowodzeniom szkolnym. Wincenty Okoń zwraca na to uwagę, pisząc: *Współczesna dydaktyka wyżej ceni sprawdzanie, które przenika wszystkie momenty procesu kształcenia, od sprawdzania pojawiającego się pod koniec tego procesu. (...) przyjście z pomocą w porę jest więcej warte od zbyt późnego zorientowania się w ewentualnych brakach i błędach, których obecność mogła zdeorganizować cały proces uczenia się*⁶.

Prowadzenie przez nauczycieli arkuszy obserwacji ucznia i stosowanie różnorodnych metod sprawdzających (np. tworzenie indywidualnych kart pracy, zadań sprawdzających, testów, gromadzenie wytworów dziecka, stawianie zadań problemowych do opracowania w grupie) daje możliwość całościowego spojrzenia na postępy ucznia i pomaga w przygotowaniu oceny semestralnej i rocznej. Ocenę tę (co semestr) można także opracowywać według wcześniej przygotowanego arkusza danych, który uwzględniałby informacje na temat funkcjonowania dziecka w zakresie wszystkich sfer rozwoju.

Tak przygotowany arkusz z danymi mógłby posłużyć nauczycielowi za punkt wyjścia do sformułowania oceny opisowej.

⁶ W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1998, s. 143.

Ocenianie przyczynia się do wszechstronnego rozwoju zarówno ucznia, jak i... nauczyciela. Dlatego też warto pamiętać, aby było przede wszystkim ocenianiem refleksyjnym.

Bibliografia:

1. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół).
2. M. Bogdanowicz, *Dobry Start – Wielka Podróż. Program wychowania przedszkolnego dla klasy 0*, Gdańsk 2004.
3. M. Brzana, *Dlaczego Freinet?*, „Życie Szkoły”, 1997, nr 5.
4. M. V. Covington, K. Manheim Teel, *Motywacja do nauki*, Gdańsk 2004.
5. G. Dryden, J. Vos, *Rewolucja w uczeniu*, Poznań 2000.
6. *Dziecko w świecie sztuki*, pod red. Dymary B., Kraków 1996.
7. A. Faber, E. Mazlish, *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*, Poznań 1993.
8. J. Kamińska, *Ocenianie osiągnięć uczniów w edukacji wczesnoszkolnej*, Gdańsk 1999.
9. Z. Krygowska, *Zarys dydaktyki matematyki*, cz.1, Warszawa 1969.
10. E. Kujawa, M. Kurzyna, *Reedukacja dzieci z trudnościami w czytaniu i pisaniu metodą 18 struktur wyrazowych*, Warszawa 1996.
11. C. Kupisiewicz., *Dydaktyka ogólna*, Warszawa 2002.
12. D. Moroz, *Ocenianie opisowe – dobre czy złe?*, „Edukacja i Dialog”, 2001, nr 5.
13. W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1998.
14. J. Piaget, *Mowa i myślenie dziecka*, Warszawa 1992.
15. J. Piaget, *Studia z psychologii dziecka*, Warszawa 1966.
16. *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, pod red. M. Żebrowskiej, Warszawa 1979.
17. M. Taraszkiewicz, *Jak uczyć jeszcze lepiej*, Poznań 2001.